

نگارخانه

فصلنامه علمی

وابسته به بنیاد فرهنگی خدماتی امام حسن عسکری (ع)

راهکارهای برای پیشگیری از بزهکاری و اصلاح مجرمین / سید محمد حسینی دره صوفی

ارزش اثباتی ادله الکترونیکی در حقوق ایران و افغانستان از منظر فقه اهل بیت / محمد زمان عارقی

بررسی فقهی شرطیت ختان در طواف / سید رضی قادری

جرم سرقت و مجازات آن از منظر فقه اسلامی، قوانین ایران و افغانستان / قربانعلی مبلخ

نظریه حرمت جهاد پیش از قیام حضرت مهدی، با نگاه نقادانه به نظرات عبدالله الموصلی / محمدجعفر میلان نورانی و همکاران

جستار در باب جهاد / قربانعلی حکیمی

عوامل برکت ساز و برکت سوز در قرآن کریم / سید محسن حسینی

عنوان: فصلنامه علمی نسیم کوثر

مدیر مسئول و سردبیر: سید محمد حسینی دره صوفی

ویراستار: سید محمد نقوی

گرافیسٹ: سید محمود محسنی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰،۰۰۰ تومان

صاحب امتیاز: بنیاد فرهنگی خدماتی امام حسن عسکری (ع)

شماره تماس: ۰۰۹۸۹۳۵۳۹۶۹۷۷۶

سایت فصلنامه: nasimekosar.blog.ir

ایمیل: nasimkosar1399@gmail.com

دفتر مرکزی و محل چاپ: قم، شهر قائم، ۱۲ متری شهید رجایی، پلاک ۵۲

راهنمایی نویسندگان و شیوه نامه نگارش فصلنامه علمی نسیم کوثر

۱. مقاله قبلا در نشریه دیگری به چاپ نرسیده یا همزمان برای سایر مجلات ارسال نشده باشد.
۲. مقاله دارای عنوان، چکیده به زبان فارسی، واژگان کلیدی، مقدمه، متن اصلی، نتیجه گیری، منابع و ماخذ باشد.
۳. مقاله در برنامه word و باقلم IR lotus و اندازه ۱۴ نازک بوده. و عنوان مقاله با قلم B Titr و اندازه ۱۴ تایپ شود.
۴. حجم هر مقاله حداقل ۱۲ و حداکثر ۲۲ صفحه باشد.
۵. کلمات کلیدی بین ۴-۷ کلمه و بصورت فارسی باشد.
۶. چکیده فارسی، از ۱۵۰ تا ۲۰۰ کلمه باشد.
۷. معادل انگلیسی اصلاحات و مفاهیم علمی رایج پانویس شود.
۸. ارجاع به منابع درون متنی باشد. داخل پرانتز، نام خانوادگی، سال انتشار و شماره صفحات ذکر شود. مثال (حاجی ده آبادی، ۱۳۹۶، ۱۰۰).
۹. فهرست منابع و ماخذ، به ترتیب الفبای نام خانوادگی نویسندگان، باشد (الف). کتابها: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، سال انتشار، عنوان کتاب، (بصورت توپر)، نام خانوادگی مترجم یا مصحح، نام مترجم یا مصحح، شماره جلد، محل انتشار و ناشر. مثال: هارت، هرت، ۱۳۹۰، مفهوم قانون، راسخ، محمد، تهران، نشر نی.
- ب. مقالات: نام خانوادگی، نام، سال انتشار، عنوان مقاله، (بصورت توپر)، نام مجله، شماره مجله و شماره صفحات اول و آخر مقاله. مثال: رضایی، محسن، ۱۳۸۵، روش تجربی، فرهنگ مدیریتی سال چهارم، شماره دوازدهم، ۱۷۲، ۱۸۹.
۱۰. در زیر عنوان مقاله اسم نویسنده یا نویسندگان و در قسمت پاورقی ایمیل و سمت پژوهشگر و همچنین مشخص نمودن نویسنده مسئول. (به عنوان مثال حسینی، سید محمد، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه المصطفی العالمیه، قم).
۱۱. مقالات بیانگر آرا و نظرات نویسندگان است و فصلنامه نسیم کوثر مسئولیتی ندارد.

اعضای هیأت تحریریه:

۱. سید محمد حسینی دره صوفی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی،
نخبه و پژوهشگر برتر در دانشگاه بین المللی المصطفی. قم
۲. دکتر سید رضی قادری، دکتری فلسفه اخلاق از دانشگاه باقر العلوم،
سطح چهار فقه و اصول حوزه، استاد سطوح عالی حوزه. قم
۳. محمدعلی علیدادی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه
المصطفی العالمیه. قم
۴. حفیظ الله محمدی، سطح چهار، دانشگاه خاتم النبیین. کابل
۵. قربانعلی مبلغ. کارشناسی ارشد فقه و حقوق قضایی، جامعه المصطفی
العالمیه. قم.

فهرست مطالب

۷	راهکارهای برای پیشگیری از بزهکاری و اصلاح مجرمین
۲۳	ارزش اثباتی ادله الکترونیکی در حقوق ایران و افغانستان از منظر فقه اهل بیت (ع) و فقه حنفیه
۴۵	بررسی فقهی شرطیت ختان در طواف
۶۱	بررسی جرم سرقت و مجازات آن از منظر فقه اسلامی، قوانین ایران و افغانستان
۱۰۱	بررسی نظریه حرمت جهاد پیش از قیام حضرت مهدی، با نگاه نقادانه به نظرات عبدالله الموصلی
۱۲۷	جستار در باب جهاد
۱۴۷	عوامل برکت ساز و برکت سوز در قرآن کریم

عوامل برکت ساز و برکت سوز در قرآن کریم

سید محسن حسینی^۱

چکیده

مشاهده می شود که نوع پیشرفت انسان ها، با وجود امکانات همسان، با یکدیگر مختلف است. به این صورت که، شخصی با عمر کوتاه خود، خدمات ارزنده ای به جامعه ارائه می دهد - با انجام تحقیقات علمی - مشکلات بزرگ جامعه را حل می کند، در حالی که دیگری نمی تواند چنین کند. در مورد رزق و روزی نیز این امر به صراحت دیده شده که برخی افراد با درآمدهای اندک، از زندگی با برکتی برخوردارند؛ ولی عده ای با سرمایه های فراوان، اظهار می کنند که در زندگی شان برکت ندارند. این جاست که انسان با بصیرت کافی، به این نکته می رسد که عوامل برکت در این جهان فقط محدود به مادیات و امور حسی نیست؛ بلکه در پس این مادیات، امور معنوی سهم بسزایی در ایجاد برکت در زندگی انسان ها دارند. در این تحقیق با بررسی آیات مربوط به عوامل برکت ساز مانند خواندن قرآن کریم، انفاق، استغفار و عوامل برکت سوز مانند کفران نعمت، مال حرام، گناه آشنا شدیم. روش این تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی با استفاده از آیات قرآن کریم و منابع تفسیری بوده.

کلید واژگان

برکت ساز، برکت سوز، خواندن قرآن، استغفار، کفران نعمت.

۱. مقدمه

قرآن بزرگترین هدیه‌ی الهی است که خداوند با فرود آوردن آن بر پیامبر اسلام (ص) به انسان منت نهاده است. این کتاب مقدّس، یک مجموعه‌ی کامل از معارف بشری و علوم انسانی است که در زمینه‌های مختلف، سخن می‌گوید. خوش بختانه، در عصر حاضر گام‌های بزرگی، در مورد کشف و تبیین و طبع و نشر معارف قرآن برداشته شده و با روش‌های مختلف، به بررسی آیات پرداخته شده است. اما به نظر می‌رسد، بررسی آیات قرآنی پیرامون واژه "برکت" تا حد امکان کاری نو و جدید می‌باشد و برای کسب برکات الهی عوامل مختلفی وجود دارد که باید آن‌ها را شناخت و با بهره‌گیری از آن‌ها به برکات دست یافت و شناختن موانع آن نیز، می‌تواند به بهتر شدن زندگی کمک کند. تحقیق پیش رو شامل سه فصل می‌باشد که هر فصل نیز به تعدادی بخش باعناوینی که در ذیل می‌آید، تقسیم شده است: فصل اول مربوط به کلیات تحقیق می‌باشد که به دو بخش: ۱- مباحث مقدماتی (بیان مسأله موضوع، پیشینه موضوع و...)، ۲- مفهوم‌شناسی (برکت و مفردات آن و برکت در قرآن و...) تقسیم می‌شود. فصل دوم شامل عوامل برکت ساز و فصل سوم شامل عوامل برکت سوز می‌باشد.

ما در این تحقیق، سعی خواهیم کرد عوامل برکت را در کتاب آسمانی بررسی کرده و به موانع کسب برکات الهی پردازیم؛ باشد که با استعانت از لطف خداوند منان بتوانیم گامی در مسیر کسب برکات الهی برداریم.

۲. چهارچوب نظری

۱-۲. بیان مسأله

سرچشمه‌ی تمام برکات در جهان هستی، خداوند متعال است و همه‌ی پدیده‌ها، چه بخواهند و چه نخواهند، چه بدانند و چه ندانند، به اندازه‌ی ظرفیت خویش از برکات الهی برخوردارند. برکت، برقراری خیر خداوندی در چیزی است و برکت را از آن رو "برکت" می‌نامند که خیر در آن ثابت است؛ برکت در اصطلاح قرآنی زیاد ذکر شده و نیز در کتب ادیان دیگر همچون تورات و انجیل در مورد عطیه‌های الهی به انبیا

و دیگران به کار رفته است.

شناخت عوامل برکت و بی برکت تأثیر زیادی بر زندگی افراد و سبب روشنگری ذهنی و رسیدن به سعادت می شود، مردم برای داشتن زندگی با برکت نیازی ضروری به شناخت عوامل و موانع برکت که خود آن اهمیت موضوع را می رساند. اکنون سؤالی که مطرح می شود این است که عوامل برکت ساز و برکت سوز از منظر قرآن کدام اند؟

قبل از وارد شدن به بحث اصلی نیاز است چند مبحث مورد بررسی قرار بگیرد:

۲-۲. پیشینه تحقیق

مقالات نوشته شده مشابه با این موضوع، از جمله: (رابطه معنویت و برکت) نوشته آقای رضایی که به بعضی از عوامل و اسباب برکت پرداخته است. و دیگری (۲۰ عوامل بی برکت زندگی از دیدگاه قرآن و روایات) که به عوامل برکت سوز اشاره نکرده. همچنین چند مقاله از جمله (برکت در قرآن) آقای محمد دارینی و مقاله ای از آقای محمد صادق سلیمیان (برکت در قرآن و حدیث) از خانم مرضیه کوثری مختصری به این موضوع پرداخته اند.

۲-۳. مفهوم شناسی

راغب در مفردات می گوید: اصل کلمه "برکت"، "برک" - به فتحه باء - و به معنای سینه شتر است و لیکن در غیر این معنا نیز استعمال می شود، از آن جمله می گویند: "فلانی دارای برکه است" و "برک البعیر" به معنای این است که شتر سینه خود را به زمین زد و چون این معنا مستلزم يك نحو قرار گرفتن و ثابت شدن است لذا کلمه مزبور را در ثبوت که لازمه معنای اصلی است نیز استعمال کرده و می گویند: "ابترکوا فی الحرب - در جنگ پای برجا شده و به عقب برنگشتند" و به همین مناسبت آن محلی را که مردان دلیر و شجاعان لشکر موضع می گیرند. "براکاء" و "بروکاء" می نامند و نیز در جایی که حیوان از راه رفتن باز می ایستد و به هیچ وجه تکان نمی خورد می گویند: "ابترکت الدابة" و آب انبار را نیز به همین جهت "برکه" می نامند، برای این که آب انبار محل ثابت شدن و قرار گرفتن آب است.

(برکت) ثبوت خیر خداوندی است در چیزی واگر فرموده: (لَفَتَّحْنَا عَلَيْهِمُ بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ) برای این بوده که خیرات در زمین و آسمان قرار گرفته، همچنان که آب در برکه جای می‌گیرد و "مبارک" چیزی است که این خیر در آن باشد و به همین معنا است که آیه (هَذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ).

سپس می‌گوید: از آنجایی که خیرات الهی از مقام ربوبیتش به طور نامحسوس صادر می‌شود و مقدار و عدد آن هم قابل شمردن نیست، لذا به هر چیزی که دارای زیاده غیر محسوسی است می‌گویند: این چیز مبارک و دارای برکت است، روایتی هم که می‌گوید: هیچ مالی از صدقه دادن کم نمی‌شود، مقصودش همین نقصان غیر محسوس است نه کاهش مخصوص که بعضی از زیانکاران پنداشته و در رد آن گفته‌اند: ما ترازو می‌گذاریم و از فلان مال، مقداری صدقه داده سپس آن را بار دیگر می‌سنجیم و می‌بینیم که به مقدار صدقه کم شده است.

راغب سپس اضافه کرده است که: مراد از (تَبَارَكَ اللَّهُ) اختصاص خداوند است به خیرات (راغب اصفهانی، ۱۳۶۹: ۴۴) پس بنابراین، برکت به معنای خیری است که در چیزی مستقر گشته و لازمه آن شده باشد، مانند برکت در نسل که به معنای فراوانی اعقاب یا بقای نام و دودمان است و برکت در غذا که به معنای سیرکردن مردم بیشتری است و برکت در وقت که به معنای گنجایش داشتن برای انجام کاری است که آن مقدار وقت معمولاً گنجایش انجام چنان کاری را ندارد.

چیزی که هست از آنجا که غرض از دین تنها و تنها سعادت معنوی و یا حسی منتهی به معنوی است، لذا مقصود از برکت در لسان دین آن چیزی است که در آن خیر معنوی و یا مادی منتهی به معنوی باشد، مانند آن دعایی که ملائکه در حق حضرت ابراهیم (ع) کرده و گفتند: (رَحِمْتُ اللَّهَ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ) (هود: ۷۳) که مراد از آن، برکت معنوی مانند دین و قرب خدا و سایر خیرات گوناگون معنوی و نیز برکت حسی مانند مال و کثرت و بقای نسل و دودمان و سایر خیرات مادی است که برگشت آن به معنویات می‌باشد.

بنابر آنچه گفته شد، معنای برکت مانند امور نسبی به اختلاف اغراض مختلف می‌شود، چون خیریت هر چیزی به حسب آن غرضی است که متعلق به آن می‌شود،

مثلاً طعامی که انسان می خورد بعضی غرضشان از خوردن آن سیر شدن است و بعضی غرضشان از خوردن آن تنها حفظ سلامت است، چون غذای مورد نظرشان را در میان همه غذاها نسبت به مزاج خود سالم تر تشخیص داده، بعضی دیگر غذایی را که می خورند منظورشان استشفاء به آن و بهبودی کسالتی است که دارند، بعضی دیگر نظرشان از فلان غذا تحصیل نورانیتی است در باطن که بدان وسیله بهتر بتوانند خدای را عبادت کنند، پس وقتی عمل واحدی چند جور غرض متعلق به آن می شود برکت در آن نیز معنایش مختلف می گردد ولی جامع همه آن معانی این است که خداوند خیر منظور را با تسبیب اسباب و رفع موانع در آن غذا قرار داده و در نتیجه غرض از آن حاصل گردد.

پس نباید پنداشت که نزول برکت الهی بر چیزی منافات با عمل سایر عوامل دارد زیرا همان طوری که در ابحاث قبلی گذرانندیم معنای این که خداوند اراده کرده که فلان چیز دارای برکت و خیرکثیر باشد، این نیست که اثر اسباب و علل مقتضی را ابطال کند، برای این که اراده خداوند سببی است در طول سایر علل و اسباب نه در عرض آن، مثلاً اگر می گوییم: خداوند فلان طعام را برکت داده معنایش این نیست که علل و اسبابی را که در آن طعام و در مزاج خورنده آن است همه را ابطال کرده و اثر شفا و یا نورانیت را از پیش خود در آن قرار داده، بلکه معنایش این است که اسباب مختلفی را که در این میان است طوری ردیف کرده و ترتیب داده که همان اسباب نتیجه مطلوب را از خوردن آن غذا بدست می دهند و یا باعث می شود که فلان مال ضایع نمی گردد و یا دزد آن را به سرقت نمی برد - دقت فرمائید - لفظ برکت از الفاظی است که در لسان دین بسیار استعمال شده است، از آن جمله در آیات قرآنی و همچنین در موارد بسیاری در اخبار و احادیث و نیز در تورات و انجیل، بلکه در تورات برکت را مانند سنتی جاری گرفته است.

از آنچه گذشت بطلان رأی منکرین برکت به خوبی روشن گردید، ادعای آنان - به طوری که قبلاً از راغب نقل کردیم - این بود که اثری که اسباب طبیعی در اشیاء باقی می گذارد جایی برای اثر کردن هیچ سبب دیگر نمی گذارد و خلاصه چیزی به نام برکت و یا به هر اسم دیگری نیست که اثر اسباب طبیعی را در اشیاء باطل کرده

و خود در آن اثر کند. غافل از این که سببیت خدای تعالی و برکت او در طول سایر اسباب است نه در عرض آن تا کار تاثیر آن به مزاحمت با سایر اسباب و ابطال آثار آن‌ها بکشد.

برکت، به معنای فزونی در خیر (دهخدا، ۱۳۸۳، ج ۱: ۳۵۹) واژه‌ای نسبی دانسته شده که بر این اساس، خیر در هر چیزی، متناسب با ظرفیت و کارکرد آن است؛ مثلاً برکت در نسل، به فراوانی فرزندان، و برکت در وقت، اشاره به گستردگی کارهای انسان در زمانی خاص اشاره دارد. (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۷: ۲۸۱)

برکت را به معنای خیر و فضل و زیاده می‌داند؛ چه مادی و چه معنوی (مصطفوی، ۱۴۱۶، ج ۱: ۲۵۹) به عبارتی، برکت در شیء، به معنای ثبوت خیر الهی است. بنابراین، برکت ثبوت خیر خداوند در چیزی است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱: ۱۱۹) ابن منظور برکت را به معنای زیادی و نمو می‌داند و می‌گوید: برخی همچون قرّاء، برکت را به معنای سعادت و برخی مانند ازهری، به معنای علو و برتری دانسته‌اند. (ابن منظور، ۱۴۱۳، ج ۱: ۳۸۷).

به نظر می‌رسد که از مجموع کلمات اهل لغت، چهار معنی برای برکت وجود دارد: ۱- ثبوت خیر الهی در اشیاء؛ ۲- نمو و زیادی؛ ۳- سعادت؛ ۴- علو و برتری. می‌توان گفت سعادت و علو و برتری نمی‌توانند معنای برکت باشند؛ بلکه این‌ها، نتیجه‌ی برکت هستند؛ زیرا کسی که سرمایه‌ای پربرکت داشته باشد؛ به سعادت و بزرگواری می‌رسد؛ لذا قول افرادی که برکت را به معنای ثبوت خیر در چیزی یا زیادی و نمو می‌دانند، مناسبتر است و با معنای عرفی و لغوی برکت تناسب دارد. واژه‌هایی که به نوعی می‌تواند مرتبط با برکت باشد، خیر و فضل و زیاده است. خیر چیزی است که همه کس به آن راغب می‌شوند، مثل عقل، عدل و هر چیز سودمند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱: ۱۶۷) و فضل همان زیادت و رحمت و احسان است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱: ۹۳۶) و در اصطلاح به نعمت‌ها و خیرهای فزاینده الهی اطلاق شده است (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۴: ۶۹۷) بر همین اساس، برکات آسمان، به فزونی باران، و برکات زمین، به فراوانی گیاهان و میوه‌ها تفسیر شده است. (شیخ طوسی، ۱۳۸۲، ج ۴: ۴۷۷).

۳. برکت در قرآن

یکی از امور معنوی برای انسان که در قرآن اشاره شده، برکت است که اگر عوامل آن رعایت شود، آثار مثبت بیشماری دارد. برکت امری است مهم‌تر از ثروت، ضمن اینکه ثروت ممکن است موقتی یا فقط مختص به مال باشد اما برکت پایدار است و تنها به مال تعلق نمی‌گیرد بلکه به زوایای مختلف زندگی مانند عمر و زمان را در برگیرد.

کلمه برکت در قرآن کریم به صورت جمع (برکات) ی ۳ آیه به کار رفته است که برخی آن را نشانه کثرت برکت خداوند می‌دانند و مشتقات آن (بارکنا، بورك، مبارک، تبارک) ۳۲ بار در قرآن کریم ذکر شده و در گفتگوی انسان‌ها به کار می‌رود که چیزی را دارای برکت و چیزی را فاقد آن می‌دانند.

استعمال واژه‌های برگرفته شده از «برک» در قرآن، همیشه با استناد به خداوند بوده است؛ این همنشینی، دلیلی بر این دانسته شده که تنها خداوند می‌تواند برکت ایجاد کند.

۳-۴. عوامل برکت ساز در کتاب قرآن کریم

با مطالعه آیات قرآن به عوامل برکت ساز در زندگی انسان پی می‌بریم که امید است انسان‌ها به جای زحمت برای جمع‌آوری ثروت به این عوامل روی آورند و نه تنها مال و ثروت، بلکه عمر، قدم‌هایی خیر و قلم و فکر آن‌ها با برکت و اثرگذار باشد، برخی از این عوامل عبارتند از:

۳-۴-۱. خواندن قرآن

کتاب قرآن کریم در هر عصر و زمانی جدید است و تا اقیامت هر چه را بشر نیازمند باشد تأمین خواهد کرد در قرآن چندین آیه از آن چنین ذکر شده: (وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مَبَارَكٌ مُّصَدِّقٌ...)(انعام: ۹۲؛ انبیاء: ۵۰) (این کتابی است که ما آن را نازل کردیم، هم مبارک است و هم تصدیق‌کننده...). مبارک بودن قرآن را بنا بر تعریف برکت به (ثبوت خیر) به این سبب دانسته‌اند که خواندن، تلاوت و عمل کردن به قرآن، راه رسیدن به سعادت و خیر است

و علم اولین و آخرین در آن است و بنا بر تعریف برکت به (زیاد شدن) مبارک بودن قرآن را به سبب بیان افزون و ناسخ بودن آن نسبت به کتاب‌های پیشین و ماندگاری آن تا پایان تکلیف دانسته اند (زمخشری، ۴۰۷، ج ۲: ۴۰۱؛ قرطبی، ۱۳۶۴، ج ۹: ۳۳) و کتاب قرآن از نگاه خداوند دارای برکت فراوانی است؛ چرا که در این کتاب آسمانی خیر کثیر نهفته شده و همیشه مردم را به بهترین راه هدایت می‌کند. (طباطبایی، ۱۴۰۶، ج ۷: ۲۷۹)

۳-۴-۲. انفاق

انفاق از جمله معامله‌هایی است که انسان با خداوند انجام می‌دهد و هیچ‌گاه متضرر نمی‌شود. خداوند میزان سود انفاق را از دو برابر تا هفتصد برابر بیان کرده است که این میزان سود بستگی به میزان شایستگی فرد دارد، خداوند در قرآن می‌فرماید: (مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَلْبَنَتْ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) (بقره: ۲۰۱) (کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند همانند بذری هستند که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه، یکصد دانه باشد و خداوند آن را برای هر کس بخواهد (و شایستگی داشته باشد) دو یا چند برابر می‌کند و خدا (از نظر قدرت و رحمت) وسیع (و به همه چیز) داناست). از آیه فوق در می‌یابیم که انفاق در خدا یکی از عوامل مادی برکت هست.

۳-۴-۳. تقوا

یکی دیگر از عوامل برکت تقوا، که سبب نزول برکات آسمانی و زمین است. همان طور که در آیه آمده: (وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ...) (اعراف: ۶۹) (و چنانچه مردم شهر و دیارها همه ایمان آورده و پرهیزکار می‌شدند همانا مادرهای برکاتی از آسمان و زمین را بر روی آن‌ها می‌گشودیم...).

۳-۴-۴. سلام کردن

عاملی مبارک دیگری که قرآن در ضمن دستورهای اخلاقی برای حسن معاشرت مسلمانان از آن یاد کرده سلام است، خداوند در قرآن می‌فرماید: (فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً) (نور: ۶۱) (هرگاه بخواهید به خان‌های

(از این‌ها) داخل شوید نخست بر خویش سلام کنید (یعنی چون به خانه یا مسجدی درآید بر مسلمانان و همدینان خودتان یا اگر کسی نباشد بر نفس خود باز سلام کنید و خلاصه باخبر وارد شوید) که سلام تحیتی با برکت و نیکو از جانب خداست)، مفسران پیوسته سلام گفتن (السلام علیکم) «درود پروردگار بر تو باد، یاد خداوند تو را به سلامت دارد، و در امن و امان باشی» را سبب زیادی خیر دانسته‌اند زیرا از دعای مؤمن امید خیری از جانب خداوند می‌رود (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۷: ۲۴۷) و به همین دلیل سلام کردن مسلمانان به هنگام ورود به خانه به همسر و خانواده‌اش برکتی از جانب خداوند قلمداد شده است (طباطبایی، ۱۳۱۷، ج ۱۹: ۱۱۱-۱۱۲).

۳-۴-۵. شکرگزاری

شکرگزاری از داشته‌ها، نعمت‌ها، استعدادها و... دارای دو نقش اساسی است نخست: گسترش آن نعمت‌ها، بهتر بودن، شخصیت و تعالی روح است، خداوند در آیه ذیل می‌فرماید: (... لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ...) (ابراهیم: ۷) (شکرگزار باشید، بر شما افزونی می‌دهم...) یعنی وجود شما را توسعه می‌دهم و نعمت‌ها را زیاد و با برکت می‌کنم، انسانی که خدا را شکر کند در همه حال احساس برکت بودن را در زندگی می‌بیند و اگر از دیگران تشکر کند، خود بزرگ می‌شود. دوم؛ بهر مندی از حاصل و نتیجه آن است. خداوند عزیز می‌فرماید: (... مَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَكْفُرُ لِنَفْسِهِ...) (نمل: ۴۰) (کسی که شکر کند، مثل آن که خود را شکر کرده...)، چون شکرگزاری به بهبود سطح روابط انسانی تأثیر مثبت دارد.

۳-۴-۶. استغفار

به گزارش قرآن و تبیین پیشوایان دین (علیهم السلام)، استغفار موانع دریافت برکت‌های الهی را از سر راه فرد و جامعه بر می‌دارد. حضرت نوح (ع) به قومش فرمود: (استغفار کنید تا باران‌های در پی بر شما فرو ریزد و شما را با اموال و اولاد کمک کند و باغ‌ها ورودها برایتان قرار دهد) (نوح: ۱۰-۱۳). گفته‌اند که قوم نوح مبتلا به قحطی شدند و برای همین، آن‌ها را ترغیب فرمود که استغفار کنند و برخی گفته‌اند: ایمان، جمع‌کننده خیر دنیا و آخرت است. (ابن جوزی، ۱۴۲۲، ج ۴: ۳۴۲)

۳-۴-۷. انجام حج و زیارت خانه خدا

خداوند در آیه کریمه می فرماید: (إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ..)(آل عمران: ۹۶) (نخستین خان‌های که برای مردم (و برای نیایش خداوند) قرار داده شد، همان است که در سرزمین مکه است و پر برکت و مایه هدایت جهانیان می باشد)، آیه فوق اهمیت کعبه را بیان می کند و نشان می دهد که مکه هم شهری پر برکت فراوان و هم مبارک است و هم اینکه موجب هدایت همه جهانیان می شود، علامه طباطبایی در تفسیر مبارک بودن و هدایت گر بودن سرزمین مکه معتقد است مبارک بودن یعنی افزاینده برکات دنیوی است که عمده آن وفور ارزاق و بسیار شدن انگیزه‌ها برای عمران و آباد کردن آن، با حضور و تجمع در آن برای زیارت و عبادت و نیز انگیزه داشتن برای احترام آن است و اما هدایت بودنش به این است که خدای متعال باتاسیس آن و تشریح عباداتی در آن، سعادت اخرتی مردم را به ایشان نشان دهد و برکات که این همایش عظیم می توان برای مسلمانان داشته باشد، بسیار مهم تر و با ارزش تر از از برکات فردی است. (محمدی ری شهری، ۳۸۲: ۲۰۱).

۳-۴-۸. ازدواج

یکی دیگر از عوامل برکت ازدواج است، خداوند در قرآن می فرماید: (وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَانِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) (نور: ۳۲) (بی همسران خود و غلامان و کنیزان در ستکارتان را همسر دهید اگر تنگدستند خداوند آنان را از فضل خویش بی نیاز خواهد کرد و خدا گشایشگر داناست) از آیه می فهمیم که ازدواج، وسیله وسعت و برکت زندگی است.

۳-۴-۹. تلاش و سعی انسان

اگرچه فقط خداوند رزاق است و روزی انسان‌ها را تضمین کرده است اما این تفاوتی با تلاش، تدبیر و سعی برای جلب رزق ندارد و تلاش اختیاری انسان، به خواست خداوند در روزی وی دخیل است. (دژسند، ۱۳۹۳: ۱) یکی از عوامل برکت ساز در قرآن تلاش در به دست آوردن روزی حلال و تصمیم گیری و فکر درست، خدا می فرماید: (.. فَأَبْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ) (عنکبوت: ۱۷) (روزی را پیش خدا بجوید)، پس

هرکس تلاشش بیش تر باشد سهمش زیادت تر و هر کس تلاشش کم تر باشد محروم تر گردد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱۲: ۹۳).

۳-۴-۱۰. یاد خدا

یاد و نام خداوند از محوری ترین مفاهیم قرآن است. مثلاً خداوند به موسی (ع) دستور می دهد تا نماز را به یاد او به پا دارد (إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي) (طه: ۱۴) و یاد خداوند سبب آرامش قلوب می شود. یکی از آیاتی که انسان ها را تحریض می کند تا به یاد خدا باشد این آیه است: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى) (طه: ۱۲۴) (وهرکس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگی تنگ و سخت خواهد داشت، و روز رستاخیز او را نابینا محسور می کنیم). پس کسی که همیشه به یاد خدا هست از نگرانی ها در آمان است، یاد خدا و معنویت در زندگی مادی نقش مهمی دارد.

۳-۴-۱۱. اقامه دستورهای الهی

قانون الهی که منشأ آن علم و قدرت مطلق بوده، همیشه تامين سعادت حتمی و واقعی انسان را فرا می گیرد و یکی از برتری های قانون الهی، برکت آفرینی ان است؛ یعنی خداوند، نظام تکوین و تشریح را مرتبط بر هم قرار داده، بنابراین، انسان در پرتو عمل به قوانین تشریحی، از حمایت نظام تکوینی نیز برخوردار خواهد بود. پس عمل به دستورهای الهی، نقش مهمی در رشد تعالی جامعه انسانی و بهینه سازی مادی و معنوی ارکان آن دارد. از این رو خداوند به اهل کتاب می فرماید: (وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَ مَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ...) (مانده: ۶۶) (اگر آن ها تورات و انجیل را بدون کم و کاست و همچنین آنچه را که از طرف پروردگارشان نازل شده، اقامه کنند حتما از جانب آسمان واز زیر پاهایشان روزی خواهند خور و بهره خواهند شد...). زمین نیز خیر و برکت خود را برای آن ها آشکار می کرد.

۳-۴-۱۲. برخی ویژگی های بالای اخلاقی

رعایت امانت، شهادت حق و اقامه نماز رزق و برکت را نیز توسعه می دهد، خدا

می فرماید: (وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ) (معارج: ۳۲، ۳۳، ۳۴) پاداش کسانی که رعایت امانت می کنند و برای ادای شهادت حق، قیام می کنند و بر نماز محافظت دارند در آیه بعد آیین گونه بیان کرده) (أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ) (معارج: ۳۵)، صاحب تفسیر نمونه می گوید: (در حقیقت این دو تعبیر «جنات»، «مکرمون» اشاره به نعمت های مادی و معنوی که شامل حال این گروه هست. (مکارم، ۱۳۷۴، ج ۲۵: ۴۰).

۳-۵. عوامل برکت سوز در کتاب قرآن کریم

پیش تر اشاره کردیم که عوامل برکت سوز در مقابل عوامل برکت ساز قرار دارد که موجب سلب برکات الهی می شود، از این رو به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

۳-۵-۱. کفران نعمت

همانطور که شکر نعمت افزایش نعمت را به دنبال داشت، کفران نعمت نیز علاوه بر اینکه سبب عذاب الهی می شود، می تواند سبب قبض روزی شود، (.. وَ لَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ) (ابراهیم: ۷) و ممکن است علی رغم وفور نعمت معیشت ضنک^۱ را همراه داشته باشد. راغب کفر را به معنای پوشاندن چیزی دانسته، و کفران نعمت را پوشاندن نعمت با ترک شکر کردن می داند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱: ۴۵۱)، پس کفران نعمت یکی از عوامل برکت سوز است.

۳-۵-۲. گناه

گناه در مقابل تقوا قرار دارد، گناه و نافرمانی خدا و تغییر رفتار مخلوق موجب تغییر نعمات الهی می شود و آن را به کاستی می کشاند، خداود می فرماید: (وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ ..) (شوری: ۳۰)، مرحوم طبرسی می گوید (یعنی مصیبت هایی که به شما می رسند، نتیجه کردار شماست و (فَمِنْ تَسْوِكَ) یعنی (فبذنبک) به (گناه توست)) (طبرسی، ۱۴۰۸، ج ۵: ۲۵۲).

خداوند در جای دیگر می فرماید: (ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ

۱ جمعی از مفسران یا ارباب لغت، «معیشت ضنک» را به زندگی و درآمدهای حاصل از «کسب حرام» تفسیر کرده اند.

لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (روم: ۴۱) (و سبب آنچه دستهای مردم فراهم آورده فساد در خشکی و دریا نمودار شده است تا [سزای] بعضی از آنچه را که کرده‌اند به آنان بچشانند باشد که بازگردند) یعنی خداوند متعال گاهی در کار بدکاران و گناه کاران گرهی می‌افکند تا شاید به خود آیند و به صراط مستقیم برگردند. (طبرسی، قرن ۶ ق: ۲۶۰) در «المیزان» درباره‌ی آیه آمده است (مظالم و گناهانی که مردم مرتکب می‌شوند باعث فساد در بر و بحر عالم است، فسادی که یا مانند وقوع چنگ و بسته شدن راه‌ها و سلب امنیت دامنگیر خصوص انسان می‌شود و یا مانند اختلال اوضاع جوی و زمینی، زندگی و معاش انسان و غیر انسان را مختل می‌سازد). (طباطبایی، ۱۴۰۸، ج ۸: ۲۴۸) بر این اساس کناهان و اعمال بد انسان می‌تواند سبب برکت سوز وی گردد.

۳-۵-۳. مال حرام

خوردن مال حرام به همه شکل برکت زندگی را از بین می‌برد و بدترین آن ربا، که خیر و برکت در آن ندارد، خدا می‌فرماید: *يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزَيِّدُ الصَّدَقَاتِ* (البقره: ۲۷۶). عوامل دیگری قبیل مهجوریت قرآن، دوری از یاد خدا، سلام نکردن هنگام ورود به خانه، استغفار نکردن یا عدم سعی و تلاش برای کسب روزی حلال، تأثیری زیادی بر زندگی دارد و برکت را از بین می‌برد.

۴. نتیجه گیری

نتیجه به دست آمده از مجموع مباحث مطرح شده این است که اصل برکت به معنای سود و فایده ثابت و آن با نمو قابل جمع است، برکت در قرآن به معنای ثبوت خیر خداوند در امری است و عوامل برکت ساز در صورتی میسر هست که انسان با نیروی معنوی نهفته در نظام هستی هم آوا شود. رویکرد به تقوا، یاد خدا، خواندن قرآن، انفاق، شکرگزاری، ازدواج، استغفار، سلام کردن هنگام ورود، سعی و تلاش، حج، اقامه دستوره‌های الهی و داشتن برخی ویژگی‌های اخلاقی که موجب افزایش بهره‌وری و برکت زندگی انسان است و کفران نعمت، انجام گناه، کسب مال حرام، مهجوریت قرآن، دوری از یاد خدا، سعی و تلاش نکردن، روی گردانی از بعضی عبادات به ویژه نماز، رعایت نکردن امانت و... که از عوامل برکت سوزند و خیر را از زندگی سلب می‌کنند. پس انسان با اختیار و انتخاب خود، می‌تواند با استمداد

از آموزه‌های خداوند، بر برکت سرمایه‌های مادی و معنوی موجود در نظام هستی بیفزاید یا نیفزاید.

۵. منابع

قرآن کریم

۱. ابن جوزی، ابوالفرج عبدالرحمن، ۱۴۲۲ق، زاد المسیر فی علم التفسیر، چاب اول، بیروت: دار الکتب العربی.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، ۱۴۱۴ق، لسان العرب، چاب ۳، بیروت: دارصادر.
۳. اخوی، رضا، ۱۳۸۸ش، عوامل برکت و بی برکت در زندگی، ایران: مبلغان.
۴. حسینی زاده، عبدالرسول- ابراهیمی، زهرا، ۱۳۹۳ش، بررسی مشتقات برکت در قرآن، شماره ۲۳، ایران: حسنا.
۵. حیدر نژاد، رقیه، ۱۳۹۰ش، عوامل و موانع برکت در قرآن و حدیث، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد، ایران: وزارت علوم، تحقیق فناوری.
۶. دارینی، محمد، ۱۳۸۶ش، برکت در زندگی، شماره ۹، ایران: مجله تخصص الهیات و حقوق.
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ه. ق، المفردات فی غریب القرآن، چاب ۱، دمشق: دار العلم الدار الشامیه.
۸. شکری نیا، سمیه، ۱۳۹۹ش، رابطه تقوا و برکات آسمانی با تاکید بر آیه ۹۶ سوره اعراف، شماره ۴، ایران: تحقیقات قرآنی و حدیث.
۹. طباطبایی، سید محمد حسین، ۱۴۰۶ق، المیزان فی تفسیر القرآن، تصحیح و تحقیق سیدهاشم رسولی محلاتی، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۱۰. طبرسی، الفضل بن الحسن، ۱۴۰۸ق، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاب اول، بیروت: دارالمعرفه.
۱۱. طبرسی، الفضل بن الحسن، قرن ۶ ق، مکارم الاخلاق، قم: شریف رضی.
۱۲. فرزندوحی، جمال- زاهری، زهرا- زاهری، روح الله، ۱۳۹۶ش، برکت و اسباب

آن در قرآن و حدیث، شماره ۳۲، ایران: فصلنامه مطالعات قرآنی.
۱۳. دژپسند، همایش بین‌المللی آینده جهان اسلام در افق ۱۴۱۴ شمسی ۱۳۹۳

Nasim Kowsar

Scientific Quarterly

- Solutions to prevent delinquency and reform criminals
- Probative value of electronic evidence in Iranian and Afghan law...
- Jurisprudential review of circumcision condition in Tawaf
- The crime of theft and its punishment from the perspective of Islamic jurisprudence
- The theory of sanctity of Jihad before the rise of Hazrat Mahdi
- Essay on Jihad/ Gurban Ali Hakimi
- Blessing-making and blessing-burning factors in the Holy Quran